

## ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Yazar : Bilal DOMAÇ\*

### Öz

İnsanlık tarihi birçok şiddet hareketine sahne olmuş, milyonlarca insanın ölüm nedeni olan katliamlar evrensel bir adalet düzenine olan özlemi arttırmıştır. Bir yüzyıla sığan iki Dünya Savaşı ve birçok soykırım hareketi sürekli bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Uzun ve yoğun tartışmalar sonucunda hazırlanan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'ne ilişkin Roma Statüsü, 60 ülkenin onayını almasının ardından, 01 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi ülkeleri arasında sadece Türkiye ve Azerbaycan Statü'ye imza atmamıştır. Türkiye'nin Statü'ye taraf olması insan hakları ve uluslararası hukuka olan saygının ve inancının vurgulanması açısından önemlidir. Anayasa değişiklikleri ve 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu, Türkiye'nin yakın zamanda UCM'nin yargılama yetkisini tanıyacağı yönünde ki inancı arttırmıştır. Ulusal yargı sisteminin gelişmesine katkı sağlayacağı değerlendirilen Statü'nün, uluslararası olmayan çatışmalar, saldırı suçu ve uzamış silahlı çatışma kavramı hakkındaki hükümlerinin Türkiye açısından sorunlar yaratabileceği değerlendirilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Roma Statüsü, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uluslararası Ceza Hukuku, Uluslararası Suçlar

### POSSIBLE PROBLEMS AND SOLUTION METHODS WHICH TURKEY MAY FACE IN THE PROCESS OF ADOPTING ROMA STATUS

#### Abstract

Throughout the Mankind History, people have witnessed a lot of scenes of violence and at the end of each slaughter, people's yearning to universal justice has increased. Reason of Both World Wars and much genocide in a century, a permanent international criminal court is become inevitable. Long and concerated dispute, Rome Statute came in to force in 01 July 2002 with ratification of 60th country. Turkey and Azerbaijan have not ratified Statute and so it is only two countries in Europe Council. Ratification of Statute by Turkey is important to show respect and trust to international law. On the other hand, changes in Law Constitutions and Criminal Turkish Law in 2005, rose as an expectation of acceptance of jurisdiction of International Criminal Court. It is evaluated that approval of statute may have benefits by causing

---

\* Dz.Ütğm., Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp/ Harekat Hukuku Programı Yüksek Lisans Öğrencisi.

**ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI**

*improvement in national jurisdiction, but its provisions, which will cause problems for Turkey about non-international, armed conflicts, crime of aggression and protracted armed conflicts.*

**Key Words:** *Rome Statute, International Criminal Courts, International Criminal Law, International Crimes*

## **1. Giriş**

Milyonlarca insanın hayatını kaybettiği, birçoğunun sakat kaldığı, evlerini, işlerini ve yakınlarını kaybettiği Birinci Dünya Savaşı ardından, Müttefik Kuvvetlerin uluslararası hukuku ihlâl eden sorumlularının yargılanması amacıyla ad hoc (özel) bir mahkemenin kurulması düşünülmüş, ancak bu fikir başarıya ulaşamamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası suçluların cezalandırılması ve özellikle Alman İmparatoru II. Wilhelm'in yargılama girişiminin başarısızlığa uğramasında, yargılamanın mülkiliği düşüncesi ve devletlerin mutlak egemenlik görüşü etkin olmuştur (Azarkan, 2003, s.60).

İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkım sonrasında uluslararası kamuoyu vicdanını rahatlatıcak bir düşünce olarak savaş suçlularının yargılanması planlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde oluşturulan Tokyo ve Nürnberg Askeri Mahkemeleri onlarca sene dünya kamuoyunu meşgul etmiş ve uluslararası suçların yargılanmasında önemli bir basamağı oluşturmuştur. Yargılamalarda kullanılan tek hukuki belge birkaç savaş suçuna değinen IV. Lahey Sözleşmesi olmuş, bu nedenle ceza hukukunun önemli ilkelerinden biri olan suç ve cezaların geçmişe yürümezliği ilkesi ihlal edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı süresince gerçekleştirilen eylemlerin faileri, sonradan yaratılan kurallarla yargılanmıştır. Sadece mağlup ülkelerin mensuplarının yargılanması nedeniyle her iki Mahkeme de kazananların adaleti (*victors' justice*) olduğu gerekçesiyle eleştirilerle maruz kalmıştır (Bos, Hebel, Lammers ve Schukking, 1999, s.20).

Yugoslavya ve Ruanda'da yaşanan silahlı çatışmalar sonucunda kurulan Uluslararası Ceza Mahkemeleri, çatışma tarafı olmayan ve uluslararası toplumu temsil eden Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi tarafından kurulan gerçek anlamda ilk yargılama organları

olarak, daimi bir mahkemeye olan ihtiyacı gözler önüne sermiştir. Ruanda ve Eski Yugoslavya'da işlenen suçları soruşturmakla görevlendirilen Mahkemeler, uluslararası ceza hukukun işlerliğinin İkinci Dünya Savaşı'na nispetle sadece biraz daha iyi olduğunu göstermiş; ancak söz konusu gelişmeler katliamlara engel olamamıştır.

Soykırım, savaş suçu, saldırı suçu ve insanlığa karşı suçlar gibi fiiller; uluslararası hukukta doğrudan doğruya bireysel ceza sorumluluğunu gerektiren eylemlerdir. Söz konusu suçların çoğunun özellik ve kapsamı nedeniyle organize ve planlı yürütülmesi gerekliliği devlet idarecilerinin ceza sorumluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Devlet'in idaresi, kararların alınması ve eylemlerin yöneticiler tarafından gerçekleştirilmesi bahse konu suçların sorumluluğunu kişiler üzerine yüklemektedir (Odman, 1996, s.131). Uluslararası hukukun suç saydığı kuralların; devlet, örgüt yada gruplar tarafından ihlali, günümüze kadar sürekli bir uluslararası ceza yargısının mevcut olmaması nedeniyle ad hoc mahkemelerin konusu olmuştur. Gerçek anlamda evrensel adalet beklentilerinin hayat bulacağı devamlı bir yargı mercii ancak, 17 Temmuz 1998'de imzalanan Roma Statüsü ile belirmiş; uluslararası suç faillerinin yargılanması yolu açılmıştır.

Sürekli bir uluslararası ceza mahkemesi fikrini destekleyerek Türkiye, Roma Diplomatik Konferansı'nda aktif rol üstlenmiş olmasına rağmen, sonuçta çekimser kalarak Statü'yü imzalamamıştır. Bununla beraber sergilenen yol haritası Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne bireysel başvuru hakkını tanınması örneğinde olduğu gibi Roma Statüsü'ne taraf olacağını göstermektedir. Son dönemde, Türkiye'nin Statü ile ilgili bir takım yasal düzenlemelere gittiği görülmektedir. Türk vatandaşlarının yargılanabilmesi için UCM'ne teslim edilmesine olanak veren Anayasa değişikliği ve yeni Türk Ceza Kanunu bahse konu düzenlemelerin başlıcalarıdır.

Statü'ye taraf olmanın hukuki anlamda beraberinde getirebileceği siyasi sonuçlar, Türkiye'nin dış politikada izlediği tercih ve tavırları şekillendirecek etkiler doğurabilecektir. Türkiye terör ve uyuşturucuya ilişkin suçlara yer verilmemesini, Statü'yü imzalamama nedeni olarak göstermiş olsa da, tereddütlerinin asıl kaynağının Kıbrıs

sorunu ve terörle mücadele olduğu değerlendirilmektedir. Yakın bir zamanda kurulmuş olması, Türkiye'nin hassas olduğu konularda Mahkeme'nin yaklaşımının öngörülememesine neden olmaktadır. Bu makalede; Roma Statüsü'nün Türkiye tarafından kabulü öncesinde yerine getirilmesi gerekli mevzuat düzenlemeleri, Statü'ye taraf olup olmama tartışması dışında kalınarak ele alınmıştır. Doğabilecek sorunlar ve ileri sürülen çözüm yolları, Statü'nün kabulüne karar verildiği varsayımına dayanmakta olup önerilen düzenlemelerin etkinliği ve UCM'nin yargı yetkisinin tanınması ise ayrı bir çalışma konusunu oluşturacaktır.

## **2. Roma Statüsü'nün Kabulü Halinde Türkiye'nin Karşılaşabileceği Sorunlar**

### **a. UCM Savcısına Tanınan Geniş Yetkiler**

Savcının geniş yetkileri, Mahkeme'nin bağımsızlığını ve tarafsızlığını pekiştirecek, onu bir grup devletin ya da BM Güvenlik Konseyi'nin bir uzantısı olmaktan uzaklaştırarak uluslararası toplumun yargı organı haline getirecektir. Roma Statüsü'nde, Mahkeme'nin yargı yetkisini kullanmasını sağlayan dört tetikleyici mekanizmadan söz edilmektedir. Bunlar;

(1) Taraf devletlerin Mahkeme'nin yardımını talep etmesi (Roma Statüsü Md.17),

(2) BM Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir olayı Mahkeme'ye havale etmesi (Roma Statüsü Md.13(b)),

(3) Taraf olmayan devletlerin bir bildirim ile başvuruda bulunması (Roma Statüsü Md.12(3)) ve

(4) Savcının resen harekete geçmesidir (Roma Statüsü Md.15).

Roma Statüsü, uluslararası toplumu derinden etkileyen ağır suçlara ilişkin Savcılık makamına resen soruşturma yürütme yetkisi (proprio motu yetki) tanımıştır. Bağımsız, tarafsız, etkili ve sürekli bir uluslararası mahkeme, geniş yetkiler ile donatılmış bir savcılık makamı ile mümkün olacaktır. Ancak, savcının sahip olduğu yetkiler Türkiye açısından tereddütler uyuracak kadar geniştir. Siyasi nitelikli dava açma,

mesleki yetersizlik veya Savcı'nın hatalarına karşı, soruşturma izninin, üç hakimden oluşan Duruşma Öncesi Mahkemesi<sup>1</sup> tarafından verilmesi gerekmektedir. Bununla beraber Statü'de mevcut Mahkeme'ye verilen yetkilerin suistimal edilmemesi yönündeki güvenceler, başta ABD olmak üzere bir çok ülkeyi tatmin etmekten uzaktır.

Türkiye, uluslararası yargı organlarının kararlarına güvensizlik duyma konusunda yeterli gerekçelere sahip bir ülkedir. AİHM'nin Kıbrıs'ta mevcut mülkiyet sorununa ilişkin Türkiye aleyhine açılan davalarda vermiş olduğu kararlar, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımında politika değişikliklerine neden olmuştur. AİHM'nin Loizidou-Türkiye (Başvuru No. 15318/89) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Türkiye (Başvuru No. 25781/94) davalarında;

(1) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin imzalanmasından önce meydana gelen bir konuyu ele alarak, Türkiye'nin öne sürdüğü zaman bakımından yetkisizlik talebinin reddedilmesi,

(2) Türkiye'nin sözleşmeyi sadece kendi toprakları üzerinde işlenen ihlaller bakımından tanıdığını bildiren çekincesi sebebiyle yer bakımından yetkisizlik talebinin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni bir tür kukla devlet olduğu gerekçesiyle kabul edilmemesi,

(3) Rum Kesiminin muhatabının Türkiye Cumhuriyeti olduğu ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde mevcut iç hukuk yollarının Türkiye'nin yargı sisteminin bir parçası olduğunun ifade edilmesi, Roma Statüsü'nün ele alınışı sürecinde Türkiye'nin daha temkinli ilerlemesine neden olmaktadır. AİHM'nin benzer içtihatlarının uluslararası hukuka karşı oluşturduğu güvensizlik, bir sınır ötesi harekâta güvenlik güçlerinin işlediği ileri sürülen *savaş suçlarının* UCM Savcısı tarafından soruşturulabileceği endişelerini doğurmaktadır.

---

<sup>1</sup> Savcılık makamı, hazırlık soruşturması için yeterli delil olduğuna kanaat getirdiğinde, soruşturmayı başlatılmak için Duruşma Öncesi Mahkemesi'ne başvurmak zorundadır. Sunulan delilleri inceleyen Mahkeme, söz konusu suçların, Mahkeme'nin yargı yetkisine girdiğine ve makul olduğuna kanaat getirdiğinde, soruşturmanın başlatılması için gerekli yetkiyi Savcıya vermektedir. Duruşma Öncesi Mahkemesi tarafından talebin reddi halinde, yeni olgu ve delillere ulaşan Savcı tekrar yetki talebinde bulunabilir (Roma Statüsü Md.15).

Türkiye'nin yürüteceği bir sınır ötesi harekâta, Irak'ın, kendi toprakları üzerinde işlenen suçlar sebebiyle, UCM'ne başvurması olasıdır. 1991 yılından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'ın kuzeyinde yürüttüğü harekâtlar Irak Hükümetleri tarafından sürekli protesto edilerek, Türk tarafının BM Şartı ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı hareket ettiği öne sürülmüştür (Gray, 2004, s.116). Irak hükümeti BM'in Kürt Halkını Saddam hükümetine karşı savunurken, Türk saldırılarına karşı sessiz kalmasını çifte standart olarak nitelendirmiştir. ABD'nin desteği ile BM Güvelik Konseyi'nde, Türkiye aleyhine bir karar çıkmamış olmasına rağmen Arap Birliği, Körfez İşbirliği Konseyi ve NAM (Non-Aligned Movement) Türkiye'yi kınayan kararlar almışlardır (Gray, 2004, s.117).

İnsanlığa karşı suçlar için eylemlerin sivil topluluğa karşı geniş çapta veya sistematik bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde yürüttüğü harekâtlarda meydana gelebilecek can kayıplarının, sivil halka karşı yöneltilmiş kasıtlı ve sistematik bir saldırının parçası olduğunu iddia etmek mümkün değildir. UCM Savcısı, silahlı çatışmalarda meydana gelen sivil kayıpların hangi eşik seviyesi sonrasında insancıl hukuk ihlali sayılacağını, Irak'ta Müttefik Kuvvetlerin Saddam Hüseyin rejimine karşı başlattıkları savaş sonrasında oluşan sivil kayıpları örnek vererek açıklamıştır. Savcı'ya göre (Ocampo, 09 Şub 2006), Irak'ta yaşananların bir suç olduğu konusunda makul deliller bulunmakla beraber, Mahkeme'nin soruşturma yürütmesi için yeterli şartı sağlamamaktadır. Roma Statüsü, suçun kabul edilebilmesi için tamamlayıcılık ilkesi<sup>2</sup> ve suçların ağırlığını göz önünde bulundurmaktadır. Savcı, suçun ağırlığının tespitinde birçok faktörü değerlendirdiğini ifade etmiştir. Mağdurların sayısı bu ölçütlerden biri olup Mahkeme'ye ulaşan suçlamalarda *kasten öldürülenlerin* sayısı 4 ila 12 kişi arasında iken insanlık dışı muameleye maruz kalanlar ise sınırlı sayıdadır. Uganda,

---

<sup>2</sup> Statünün tamamlayıcılık ilkesi gereği Mahkeme'nin davayı ele alabilmesi, ilgili devletin konuyu soruşturabilecek yetenekten yoksun olması veya adil bir yargılama için isteksizlik göstermesi durumunda mümkündür. Soruşturmayı yürütecek yetenekten yoksun olma yargı kurumlarının yokluğu ya da eksikliğinden kaynaklanabileceği gibi mevzuat sınırlamalarından da kaynaklanabilecektir.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Sudan'da yürütülen davalar uzun süredir devam eden çatışmaları, binlerce insanın öldürülmesini ve milyonlarca insanın göç ettirilmesini konu edinmektedir. Savcı'ya göre söz konusu üç dava göz önüne alındığında; Irak'ta yaşananlar, ağır suç sayılabilecek gerekli eşik seviyesini aşmamıştır. Türkiye'nin terörle mücadelesi sırasında gerçekleşen suç teşkil edebilecek eylemlerinin, Irak halkına yönelik sistematik ve yaygın insancıl hukuk ihlalleri olduğunun ileri sürülmesi mümkün gözükmemektedir.

Irak'ın, Statü'yü kabul etmesi veya somut olaya ilişkin Mahkeme'nin yargı yetkisini tanıması durumunda, Türk yetkililer hakkında soruşturma talebinde bulunması mümkündür. İcra edilen harekâtlarda harp kurallarına bağlı kalınması, harp harekât hukuku konusunda erden en üst komutana kadar tüm personelin eğitime tabi tutulması önem arz etmektedir. Tatbikatlarda harp harekât hukuku prensiplerine riayetın göz önünde bulundurulması, hukuk kurallarının uygulanacağı senaryoların eğitime eklenmesi faydalı olacaktır. UCM hakkında bilgi sahibi muharip subayların, harekâtı yürüten Komutanların en önemli yardımcısı olacağı değerlendirilmektedir.

#### **b. Uzamış Silahlı Çatışma Kavramı ve 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokollerin Dolaylı Kabulü**

Çin Halk Cumhuriyeti, iç savaş sırasında işlenen suçların savaş suçları arasında sayılmasına itiraz etmiştir. Çin, yurt içinde yaşanan çatışmalarda işlenen suçların savaş suçları kapsamına yer almasını aşırı bulmakta, bu tür cürümlerin cezalandırma yetkisinin iç hukuk kurumlara ait olduğunu ifade etmektedir (Yenisey, 2007, s.75). Türkiye'nin çekingen tavır sergilemesinin bir nedeni Çin'in itirazlarına benzer şekilde teröre karşı yürütülen mücadelenin, UCM'ne taşınabilecek olmasıdır. Terörle mücadelenin Savcı tarafından soruşturulması, örgüt faaliyetlerinin uluslararası kamuoyu önünde tartışılmasına neden olabilecek, teröristlerin kendilerini ifade edebilecekleri yeni bir platforma kavuşmasını sağlayabilecektir.

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek 1977 tarihli II numaralı Protokol'ün ilk maddesinde uluslararası olmayan çatışmalara ilişkin kuralların hangi şartlar altında uygulanacağı şu şekilde ifade edilmiştir;

ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

'...akit Devletlerin topraklarında yer alan silahlı kuvvetlerle muhalif silahlı kuvvetler ya da toprakların belli bir bölümünde sürekli ve kararlaştırılmış askeri operasyonlar yürütmelerini sağlayacak ve bu protokolü uygulamalarına neden olacak derecede kontrol sağlamış diğer örgütlerin silahlı güçleri arasında meydana gelen her türlü silahlı çatışmada geçerli olacaktır.' Cenevre Sözleşmelerine Ek II numaralı Protokol, açık bir ifade ile silahlı çatışmanın varlığı için gerekli unsurları sıralamıştır. Ek Protokol silahlı çatışma için;

- (1) Tarafların sorumlu komuta altında bulunmasını,
- (2) Eylemlerin devamlılık göstermesini,
- (3) Çatışma taraflarının, Protokol hükümlerini uygulayabilecek kapasitede olmasını ve
- (4) Planlı askeri operasyonlara olanak sağlayacak şekilde bir toprak parçası üzerinde kontrolün sağlanmasını gerekli görmüştür.

Askeri operasyonlar icra edebilmesi ve Sözleşme hükümlerinin uygulanmasına imkân verecek büyüklükte bir toprak parçasının silahlı örgüt üyelerinin elinde olması, söz konusu kimselerin savaşçı olarak kabul edilmesi için gerekmektedir (Yamaner, 2007, s.36). Roma Statüsü'nün 8(2)(e) benti, uluslararası hukukun yerleşmiş çerçevesi içerisinde uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilen kural ve teamüllerin ciddi ihlallerini sıralamıştır. Söz konusu maddede uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabilir kural ve adetlerin yanında, Cenevre Sözleşmelerine Ek II numaralı Protokol'den faydalanılmıştır (Önok, 2003, 187).

Bununla beraber Statü, II numaralı Protokol'de ifade edilen bir savaşın uluslararası olmayan çatışma sayılabilmesi için gerekli ölçütlere, yeni bir kavram eklemiştir. Statü, devletin sınırları içinde hükümet yetkilileri ile organize silahlı gruplar arasında '*uzamış silahlı çatışmaların*' meydana gelmesi durumunda, Mahkeme'nin yargı yetkisinin doğabileceğini ifade etmektedir. İç silahlı çatışmalarda işlenen savaş suçları için yetkili olan Mahkeme, iç silahlı çatışmaların da ötesine geçerek, ülke içinde uzun süredir devam eden her türlü çatışmaya müdahale edebilecektir. Bu durum, gelecekte teröre yönelik silahlı



mücadelenin, bir iç silahlı çatışma olarak Mahkeme'nin yargı yetkisine girmesine yol açabilecektir. Terör suçlarını, Statü kapsamına almayan Mahkeme, bu kez teröre hedef olan veya terörle uzun süre mücadele eden ülkeleri savaş suçu işlediği gerekçesiyle yargılama yoluna gidebilecektir.

Roma Statüsü'nün oluşumu sırasında Türkiye'nin taraf olmadığı Cenevre Sözleşmelerinin Ek Protokollerinden yararlanmıştı. Roma Statüsü'nün kabulü halinde Türkiye, taraf olmadığı Protokollerden alınan suçları yargılayan bir Mahkeme'nin yargı yetkisini tanınmış olacaktır. Bu yönüyle BM Genel Kurulu veya Güvenlik Konseyi'nin kınama kararı dışında (İsrail'in hakkında Filistin konusunda verilmiş olan kınama kararlarında olduğu gibi) müeyyidesi olmayan Cenevre Sözleşmelerine imza atmayıp, yargılama ve hüküm verme yetkisine sahip Mahkeme'nin yetkisini tanımak çelişkili bir yaklaşım tarzı olacaktır.

### **c. İşgal Altındaki Alanlara Yerleşme Suçu ve Kıbrıs'a Göç Eden Türkiye Türkleri**

Roma Statüsü, işgal edilen yerlere işgalci kuvvetin kendi sivil halkını nakletmesini ve işgal edilen ülkenin nüfusunun tümünün ya da bir kısmının tehirini savaş suçu kabul etmiştir. (Roma Statüsü Md.8(2)(b)(viii)). Başta Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) olmak üzere Türkiye'yi Kıbrıs'ta işgalci güç olarak göstermek isteyen devletlerin tutumları göz önüne alındığında; UCM'nin yargı yetkisinin tanınmasının Türkiye açısından bir diğer önemli sonucu, Statü'de yer alan işgal altındaki bölgelere yerleştirilen insanlara ilişkindir. Kıbrıs Barış Harekati sonucunda BM gözetiminde iki kesim arasında halkların mübadelesi yapılmış, bir çok Rum güneye, Türk ise kuzeye göç etmiştir. Fiili çatışmaların sona ermesini müteakip bir kısım Türkiye vatandaşı Kıbrıs'a yerleşmiştir. Rumların, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafında kalan taşınmazlarına ulaşamaması, AİHM tarafından mülkiyet hakkının ihlali olarak kabul edilmiştir. AİHM'nin kararlarına paralel olarak, UCM'nin Kıbrıs'da devam eden anlaşmazlık çerçevesinde Türkiye ve KKTC'nin bir çok uygulamasını insancıl hukuk ihlali olarak kabul etmesi beklenmedik bir durum olmayacaktır. İşgal edilen alanlara işgalcilerin *doğrudan yada dolaylı* olarak halkını

nakletmesi suçu, İsrail için de tehdit oluşturmaktadır. 1967 savaşıdan sonra işgal edilen Batı Şeria ve Gazze'ye nakledilen binlerce İsraili yerleşimci nedeniyle, politika yapıcılarının savaş suçlusu olarak yargılanması mümkün olabilecektir. Savcı'nın, Türkiye ve İsrail gibi ülkelerde mevcut benzer problemleri resen soruşturmadan kaçınacağı düşünülse dahi taraf devletlerden olan GKRY'nin başvuru hakkını kullanacak olması uzak bir ihtimal değildir<sup>3</sup>.

Kıbrıs'ta mağdur olan kesimin sadece Rum tarafı olmadığını gösterilmesi ve UCM'nde açılacak davanın adanın her iki yakasındaki liderleri zor duruma sokacağı düşüncesinin oluşturulması amacıyla, GKRY yönelik AİHM'de çok sayıda davanın açılması söz konusu girişimlere karşı caydırıcı nitelik taşıyabilecektir.

#### **ç. Roma Statüsü ve Türk Ulusal Mevzuatı**

Ceza hukukunun genel ilkelerinden biri olan 'non bis in idem' ilkesi, aynı fiil yada kişi hakkında daha önce verilen bir hüküm nedeniyle yeniden yargılama yapılamayacağını ifade etmektedir. Roma Statüsü, söz konusu ilkeyi güçlü bir şekilde dile getirmekte ve UCM'nin bir soruşturma yürütmesinin, ancak ulusal yargılamaların isteksiz ve yetersiz olduğu hallerde söz konusu olabileceğini ifade etmektedir. UCM kendisini tamamlayıcı nitelikte bir mahkeme olarak tanımlanması 'non bis in idem' ilkesi ve devletlerin egemenlik haklarının bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber, Roma Statüsü'nün 10(2). fıkrasına göre, ülke içindeki yargılama, suçların üzerini örtmeyi amaçlamış veya suça uygun mahkûmiyet kararı verilmemişse, UCM tarafından iç hukuk yargı kurumlarının hükümlerine rağmen yeniden yargılama yapılmasının önünde bir engel yoktur.

---

<sup>3</sup> 30 Nisan 2006'da yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, anne ve/veya babası Kıbrıs doğumlu olanların KKTC vatandaşları içindeki toplamı 132 bin 635 ve bu rakam KKTC vatandaşlarının yüzde 74,5'ini oluşturmaktadır. Anne ve babası Türkiye doğumluların sayısı ise 42 bin 572 ve oranı yüzde 23,91 olarak belirlenmiştir. KKTC'nin de facto nüfusu 265 bin 100, de jure nüfusu ise 256 bin 644 olduğunu belirten dönemin KKTC Başbakanı Ferdi Sabit Soyer sayımın, BM Avrupa Ekonomik Komisyonu ve Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi'nin ortak hazırladığı '2010 Nüfus ve Konut Sayımları İçin Tavsiyeler' metninin esas alınarak yapıldığını ifade etmiştir (Kenthaber, 14 Şubat 2007).

Uluslararası ceza yargısının tamamlayıcılık ilkesinden kaynaklanan yetkisini kullanmaması, taraf devletlerin maddi ceza hukukunu Statü ile uyumlaştırmasına, yasaklanmış suçları iç hukukta kovuşturulabilir hale getirmesine bağlıdır. Roma Statüsü'nde mevcut suçların iç hukuk metni haline getirilmesi uyum için yeterli olmayıp, Mahkeme ile işbirliği sağlayacak adli yardımlaşmaya ilişkin usul kurallarının da yürürlüğe konulması gereklidir (Yenisey, 2007, s.33). Statü'nün 86. ila 111. maddeleri arasında düzenlenen hükümler işbirliği ve adli yardımlaşma konusunda taraf devletlere sorumluluklar yüklemektedir. Statü, ulusal mevzuat gerekçe gösterilerek işbirliğinden kaçınılamayacağı ve gerekli düzenlemelerin yapılmasının taraf devletlerin sorumluluğu olduğunu ifade etmektedir. Statü'de yer alan adli yardımlaşma ve işbirliği mekanizmasının çalışmaması, Mahkeme'nin hayalî bir kurum olması sonucunu doğuracaktır (Köprülü, 2005, s.56). Roma Statüsü'nde bulunan tamamlayıcılık prensibinden doğan yetkiyle, Mahkeme'nin harekete geçebileceği dört durumundan söz edilebilir;

(1) Devletler işlenen suça ilişkin hukuki bir süreç başlatmayabilir ki, tamamlayıcılık prensibinin çalışmasına neden olacak en açık durumdur,

(2) Devlet, bizatihi ülkesindeki yargı yetersizliklerini veya yargılamanın doğurabileceği sonuçları dikkate alarak, Mahkeme'den yetkisini kullanmasını talep edebilir,

(3) Bağışıklık, dokunulmazlık, af gibi yasal sınırlılıklar, ulusal mekanizmaların suçluları yargılamasına engel teşkil edebilir,

(4) Ulusal yargılamaların hukukun genel prensipleri ile çelişen, Statü'de mevcut ilke ve müeyyidelere nazaran dar kapsamlı uygulamaları, Savcı'nın resen harekete geçmesine neden olabilir (Broomhall, 2004, s.91).

Özellikle son durum yargılama yapıyor gibi gösterilerek, suçların cezasız kalmasının ya da az bir ceza verilerek suçluların korunmasının önüne geçmeye dönüktür. Açıkça soykırım suçu işleyen bir kimsenin, ulusal yargı organlarında diğer suçlardan ötürü yargılanması, UCM'nin yargı yetkisini kullanması sonucunu

doğurabilecektir. Faillerin cezalandırılmasının yanında, yargılama esnasında Roma Statüsü'nde yer alan ceza hukukunun genel prensiplerine uyulması da gerekmektedir. Adil olmayan yargılama ve cezalar UCM'nin caydırıcılık sağlama ve adalete hizmet amacı ile örtüşmeyecek olup ulusal uygulamaların yetersiz veya isteksiz olduğu kabul edilebilecektir.

765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu (TCK)'ndan farklı olarak, 01 Nisan 2005'te yürürlüğe giren 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu, 76. madde ve devamında uluslararası suçlara yer verilmiştir. Soykırım ve insanlığa karşı suçlara TCK'nda yer verilmiştir. TCK'nda soykırım suçu ve insanlığa karşı suçların eklenmesi olumlu, ancak yetersiz bir adımdır. Türk mahkemelerinde yargılamaların genel olarak uzun sürmesi nedeniyle, Statü suçlarını işleyen faillerin yargılamaları zaman alabilecektir. Bu durumda, statünün 18(3). fıkrasına göre yargılamayı izleyen UCM Savcısı, Statü'nün 17(2)(b). bendini gerekçe göstererek Türk mahkemesinin, davada 'isteksiz' davrandığını ileri sürebilecektir. Türk mahkemelerinde görevli yargıçların atama şekli, özlük hakları, askeri mahkemelerdeki askeri yargıçların atama şekli, özlük hakları, sicil sisteminin, Statünün 17(2)(c) bendinde belirtildiği şekilde, bağımsız ve tarafsız yargılamayı engellediği gerekçe gösterilerek, Türk mahkemesinin davada 'isteksiz' davrandığı da iddia edilebilecektir (Altun, 2004, ss.221-222). Bu nedenle, ulusal hukukta yapılacak düzenlemeler sadece suç unsurlarını belirtmekle sınırlı kalmamalı, uygulama ve usul kuralları gibi diğer düzenlemelere de yer vermelidir.

### **(1) Roma Statüsü ve Türk Ceza Kanunu'nda İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar**

İnsanlığa karşı suçların unsurları ve suç oluşturan fiillerin neler olduğunu belirleyen UCM Statüsü 7. maddesi, Türk Ceza Kanunu'nun 77. maddesinde belirtilen insanlığa karşı suçlar başlıklı bölümü oluşturulurken dikkate alınmamıştır. Roma Statüsü gibi güncel bir hukuk metninin, yeni Türk Ceza Kanunu'nun hazırlanması sürecinde göz önüne alınmaması, ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur.

TCK'na göre insanlığa karşı suç oluşturan fiiller, "*bir plan doğrultusunda sistemli olarak*" işlenmiş olmalıdır. Roma Statüsü, insanlığa

karşı suçları “herhangi bir sivil halka karşı yapılan yaygın veya sistematik bir saldırının parçasını oluşturan ve saldırının varlığı bilinerek işlenen” eylemler olarak nitelemektedir. TCK'nun 77(1) fıkrasındaki “bir plan doğrultusunda” suçun işlenmiş olması koşulu, işlenen fiillerin “sistemli” olmasını açıklamaktadır. Ancak; Statü’de yer alan, insanlığa karşı suç oluşturan fiillerin “yaygın” olarak işleniyor olması hali, TCK açısından insanlık aleyhine suç olarak değerlendirilmemektedir.

TCK'nun düzenlemesi, Roma Statüsü'nde sayılan insanlığa karşı suç oluşturan fiillerden birçok noktada ayrılmaktadır. Roma Statüsü'ne göre insanlığa karşı suçlar şunlardır; kasten öldürme, imha, köleleştirme, sürgün veya halkın zorla nakli, uluslararası hukukun temel kurallarına aykırı olarak hapis veya bedensel özgürlükten diğer ağır mahrumiyetler, işkence, ırza geçme, cinsel kölelik, cinsel köleliğe zorlama, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya bunlara benzer ağırlıkta diğer her hangi bir cinsel şiddet fiilini işlemek, siyasi, ırk, ulusal, etnik, kültürel ve cinsiyete dayalı nedenlere adil olmayan kovuşturma yürütme, kişilerin zorla kaybedilmeleri, ırk ayrımcılığı, diğer insanlık dışı fiiller. Statü’de insanlığa karşı suç olarak kabul edilen, imha, sürgün veya halkın zorla nakli, cinsel kölelik, zorla kısırlaştırma, siyasi veya diğer nedenlerle kovuşturma, kişilerin zorla kaybedilmesi, ırk ayrımcılığı ve diğer insanlık dışı fiillerin karşılığı Türk Ceza Kanunu’nda bulunmamaktadır.

TCK’nda insanlığa karşı suçların, Roma Statüsü’den farklı bir biçimde düzenlenmiş olması Statü’ye uyum çabaları açısından önemli bir eksikliktir. İnsanlığa karşı suçlara ilişkin TCK’nda yapılan düzenleme, uluslararası ceza hukukun geldiği noktayı göz ardı etmiştir. Suçun maddi unsurunu oluşturabilecek bazı davranış biçimlerine yer verilmediği gibi, suçun oluşumu gereksiz şekilde siyasal, felsefî, ırkî veya dinî saiklerin varlığına dayandırılmıştır. Türkiye’nin Statü’yü onaylaması halinde, 2005 yılında yürürlüğe giren TCK’nda insanlığa karşı işlenen suçlar bakımından değişikliğe gidilmesi kaçınılmaz görülmektedir.

## (2) Roma Statüsü ve Askeri Ceza Kanunu'nda Savaş Suçları

Roma Statüsü'nün uluslararası suçları düzenli bir sınıflandırmaya tabi tuttuğu görülmektedir. Roma Statüsü'nün 5. maddesi Mahkeme'nin savaş suçları hakkında yargı yetkisine sahip olduğunu hükme bağlarken, 8 nci maddede söz konusu suçların kapsamı dört grupta düzenlemiştir (Aslan, 2006, s.154).

12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ağır ihlalleri şu şekilde sıralanmıştır;

*'i) Kasten öldürme, ii) Biyolojik deneyler dahil işkence veya insanlık dışı muamele, iii) İnsan vücuduna veya sağlığına isteyerek büyük acı verme veya ciddi yaralanmaya neden olma, iv) Askerî gereklilik olmadan yasadışı ve keyfi olarak malların yaygın yok edilmesi veya sahiplenilmesi, v) Bir savaş esirinin veya diğer koruma altındaki şahsın düşman devlet silâhlı kuvvetlerinde hizmet etmeye zorlanması, vi) Bir savaş esirinin veya diğer koruma altındaki şahsın bilinçli olarak adil ve normal yargılanmadan yoksun bırakılması, vii) Hukuka aykırı biçimde sürgün veya nakletme veya hapsedme, viii) Rehine alınması.'*

Savaş hukuku ve buna ilişkin teamül kurallarının ihlalleri şunlardır;

*'i) Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivillere karşı veya sivil nüfusa karşı bilerek saldırı düzenlenmesi, ii) Askerî olmayan, yani askerî amaç taşımayan sivil nesnelere bilerek saldırı düzenlenmesi, iii) Savaş hukuku altındaki sivillere ve sivil nesnelere sağlanan korumadan yararlanmakta oldukları sürece Birleşmiş Milletler Yasasına uygun olarak barış gücü veya insanî yardım ile görevli personele, tesislere, malzemeye birliklere ve araçlara bilerek saldırı düzenlenmesi, iv) Beklenen somut ve doğrudan askerî avantajlara oranla aşırı olacak şekilde sivillerin yaralanmasına veya ölmesine veya sivil nesnelere zarar görmesine yol açacağı, geniş çapta, uzun vadeli ve ağır biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması, v) Savunmasız veya askerî hedef oluşturmayan kentlerin, köylerin, yerleşim yerleri ve binaların bombalanması veya herhangi bir araçla saldırılması, vi) Silâhını bırakmış, kendisini savunma araçlarından yoksun ve isteğiyle teslim olmuş bir askerî öldürme veya yaralama, vii) Silâh bırakma bayrağını, Birleşmiş Milletlerin veya düşman bayrağını, askerî rütbelerini ve üniformalarını, ayrıca Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini uygunsuz şekilde kullanarak*

ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

ölüme veya ciddî yaralanmaya sebebiyet verme, viii) İşgal eden devletin kendi sivil halkının bir bölümünü işgal ettiği topraklara doğrudan veya dolaylı olarak nakletmesi veya işgal edilen topraklardaki halkın tamamının veya bir kısmının devlet sınırları içinde veya dışında sürülmesi veya nakli, ix) Askerî amaçlı olmaması koşuluyla dinî, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihî eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere bilerek saldırı düzenlenmesi, x) Karşı tarafın yönetimi altında bulunan kişilerin, tıbbî, diş veya hastane tedavi gerekliliği olmadan çıkarlarına aykırı şekilde ölümüne yol açabilecek veya sağlığını ciddî tehlikeye düşürebilecek tıbbî veya bilimsel deneylere tâbi tutulması veya fiziksel sakatlanmaya maruz bırakılması, xi) Düşman devlet ya da orduya bağlı bireylerin kahpece öldürülmesi veya yaralanması, xii) Savaş esirlerine ölüm affı verilmeyeceğini ilân etme (karşı tarafta canlı bırakılmayacağını ilân etme), xiii) Kesin askerî gereklilik dışında düşman mallarının imha edilmesi veya el konulması, xiv) Düşman uyruklu kişilerin mahkemelerdeki talep ve haklarının ortadan kaldırıldığını, askıya alındığını veya kabul edilemez olduğunu ilân etme, xv) Düşman taraf vatandaşlarını savaş başlamadan önce ordu mensubu olsalar bile, kendi devletlerine karşı savaş harekâtlarında yer almaya zorlama, xvi) Saldırı sonucu ele geçirilse dahi bir kasabayı ya da yeri talan etme, xvii) Zehir veya zehirli silâhların kullanılması, xviii) Asfeksi (oksijensiz bırakma), zehirli veya diğer gazlar ve benzer sıvı, malzeme veya cihazlar kullanılması, xix) Çekirdeği tam kapatmayan veya yarararak ayrılan mermiler gibi insan vücuduna kolayca giren veya vücutta parçalanan mermi kullanılması, xx) Gereksiz yaralanmaya veya ıstıraba yol açan veya 121 ve 123. maddeler hükümlerine uygun olarak bu statüye bir ek şeklinde ilâve edilmesi ve geniş yasaklamaya tâbi olması hâlinde, kendiliğinden ve ayırım yapmadan savaş hukuku ihlâlleri oluşturan silâh, mermi, malzeme veya savaş yöntemleri kullanılması, xxi) İnsan onuruna hakaret eden, özellikle aşağılayan ve kötüleyen davranışlar, xxii) 7.maddenin 2 (f) fıkrasında tanımlandığı gibi ırza geçme, cinsel köleleştirme, fahişeliğe zorlama, hamileliğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama veya Cenevre Sözleşmelerini ciddî şekilde ihlâl eden diğer cinsel şiddete başvurulması, xxiii) Bir sivil veya diğer koruma altındaki kişinin mevcudiyetinin, belli noktaları, alanları veya askerî kuvvetleri askerî harekâtlardan uzak tutmak amacıyla kullanılması, xxiv) Uluslar arası hukuka uygun Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini kullanarak, binalara, malzemeye, sağlık ve ulaşım birimlerine bilerek saldırı düzenlenmesi, xxv) Cenevre Sözleşmeleri ile sağlanan

ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

yardım malzemelerini bilerek engelleme dahil yaşamları için vazgeçilmez maddelerden yoksun bırakarak sivillerin aç bırakılmasının bir savaş yöntemi olarak kullanılması, xxvi) 15 yaşından küçük çocukların ulusal silâhli kuvvetlere çağırılması ve askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması'

Üçüncü grup savaş suçlarını Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin ciddi ihlalleri oluşturmaktadır. Bunlar;

'i) Yaşam hakkına ve kişiye karşı şiddet, özellikle her türlü öldürme, sakat bırakma, acımasız muamele ve işkence, ii) İnsan onuruna hakaret eden, özellikle aşağılayan ve kötüleyen davranışlar, iii) Rehine alınması, iv) Düzenli ve gerekliliği genel kabul görmüş yargısal garantileri sağlayan bir mahkeme kararı olamadan cezalandırma ve infaz" şeklinde sayılmıştır. Ayrıca statüde, sayılan fiillerin "gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikte diğer fiiller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklere'.

Dördüncü grup savaş suçlarını, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda meydana gelen savaş ve teamül hukuku kurallarının ciddi ihlallerine ilişkindir;

'(i) Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivillere karşı veya sivil nüfusa karşı bilerek saldırı düzenlenmesi, ii) Uluslar arası hukuka uygun Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini kullanan personele, malzemeye, tıbbî birimlere ve ulaşıma bilerek saldırı düzenlenmesi, iii) Savaş hukuku altındaki sivillere ve sivil nesnelere koruma sağlamakla yükümlü oldukları sürece Birleşmiş Milletler Yasasına uygun olarak barış gücü olarak veya insanî yardım ile görevli personele, tesislere, malzemeye, birliklere ve araçlara bilerek saldırı düzenlenmesi, iv) Askerî amaçlı olmaması koşuluyla dinî, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere bilerek saldırı düzenlenmesi, v) Saldırı sonucu ele geçirilse dahi bir kenti ya da yeri talan etme, vi) 7.maddenin 2 (f) fıkrasında tanımlandığı gibi ırza geçme, cinsel köleleştirme, fahişeliğe zorlama, hamileliğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama, veya Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesini ciddî şekilde ihlâl eden diğer cinsel şiddete başvurulması, vii) 15 yaşından küçük çocukların ulusal silâhli kuvvetlere çağırılması ve askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması, viii) Çatışmadan kaynaklanan nedenlerden dolayı, sivillerin



ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

*güvenliği veya askerî nedenler gerektirmedikçe sivillerin yer değiştirilmesi talimatı verilmesi, ix) Karşıt tarafın savaşanlarını kahpece öldürme veya yaralama, x) Savaş esirlerine ölüm affı verilmeyeceğini ilân etme (savaşta canlı bırakılmayacağını ilân etme), xi) Karşı tarafın yönetimi altında bulunan kişilerin, tıbbî, diş veya hastane tedavi gerekliliği olmadan çıkarlarına aykırı ve ölüm veya ciddi sağlık tehlikesi yaratacak şekilde tıbbî veya bilimsel deneylere tâbi tutulması veya fiziksel sakatlanmaya maruz bırakılması, xii) Askerî gereklilik dışında karşıt tarafın mallarının imha edilmesi veya el konulması'.*

Türk Ceza Kanunu'nda savaş suçları başlığı altında düzenlenmiş somut bir düzenleme bulunmamaktadır. Savaş suçlarına ve harp esirlerine ilişkin bazı düzenlemeler; 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu, 211 sayılı İç Hizmet Kanunu, İç Hizmet Yönetmeliği ve 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nda yer almaktadır. Askeri Ceza Kanunu'nda yaptırıma bağlanan ve suç teşkil eden eylemler Cenevre Sözleşmeleri göz önüne alınarak belirlenmemiştir. Askerlerin savaş suçu teşkil eden eylemlerinin cezalandırılmasında öncelikle Askeri Ceza Kanunu esas alınacak, Askeri Ceza Kanunu'nda düzenlenmeyen eylemler bakımından Türk Ceza Kanunu'dan yararlanılacaktır (Aslan, 2006, s. 275).

Türk hukukunda savaş hali uygulaması ve savaş suçlarını düzenleyen Askeri Ceza Kanunu'nun üzerinde en fazla durduğu suç yağmacılıktır. Roma Statüsü'nde saldırı sonucu ele geçirilse dahi bir kasabayı ya da yeri talan edilmesi (Roma Statüsü Md.8(2)(b)(xvi)), askeri gereklilik olmadan yasadışı olarak malların yaygın yok edilmesi, ve sahiplenilmesi (Roma Statüsü Md.8(2)(a)(iv)) yasaklanmıştır. Askeri Ceza Kanunu'nun suç saydığı diğer eylemler, ganimet almak, kıt'asından geri kalarak ahaliye kanunsuz tasarrufta bulunmak, muhabere meydanında hıyanet ve muhariplerin mallarına tecavüz etmek olarak sıralanmıştır.

Roma Statüsü savaş suçlarını oldukça ayrıntılı olarak ele almış iken, bahse konu suçlara Türk Hukukunda aynı ölçüde yer verilmemiş olması büyük bir eksikliklerdir. Bu nedenle Askeri Ceza Kanunu'nun Cenevre Sözleşmeleri ve Roma Statüsü hükümleri doğrultusunda düzenlenmesi gerekmektedir. Savaş suçlarının işlenebilmesi için savaş ortamının oluşması gerekse dahi, bahse konu suçların mutlaka Silahlı

Kuvvetler personeli tarafından işlenmesi gerekli değildir. Savaş suçlarını sivillerinde işleyebileceği düşünülerek bir kısım suçlara, TCK'nda yer verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

### **(3) Roma Statüsü ve Türk Ulusal Mevzuatında Soykırım Suçu**

BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Sorumluların Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 5. maddesi; taraf devletlerin, soykırım suçlarının cezalandırılmasını sağlamak maksadıyla gerekli mevzuatı çıkarmakla yükümlü olduğunu ifade etmektedir. BM Soykırım Sözleşmesi, 29 Mart 1950 gün ve 7469 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti 12 Ocak 1951 tarihindeki yürürlüğe giren Sözleşmeyi, ancak 54 yıl sonra iç hukukunun bir parçası haline getirebilmiştir.

Soykırım suçu, ulusal hukuk mevzuatında en sorunsuz alanı teşkil etmektedir. TCK, BM Soykırım Sözleşmesini birkaç farklılıkla tekrarlamıştır. TCK, Roma Statüsü'nde mevcut tanımdan farklı olarak suçun oluşumu için fiilin herhangi bir *planın icrası* suretiyle işlenmesini öngörmüş ve bir bakıma suçun uygulama alanını daraltmıştır. Soykırım Sözleşmesi ile Roma Statüsü'nde soykırım suçu için devlet veya örgüt tarafından hazırlanmış bir yok etme planının bulunması aranmamaktadır. Ancak; böyle bir plan olmadan soykırım suçunu yerine getirmek hemen hemen olanaksızdır. Diğer taraftan failin böyle bir plan veya bu planla ilgili politikanın bütün detaylarını bilmesi gerekli değildir.

### **(4) Saldırı Suçu (Barışa Karşı Suçlar)**

Uluslararası hukukta saldırganlıkla mücadele edilebilmesi için saldırı suçunun tanımlanması ve unsurlarının tespit edilmesi ve önem taşımaktadır. BM Genel Kurulu 14 Aralık 1974 gün ve 3314 (XXIX) sayılı Saldırının Tanımı Bildirisi'nde saldırıyı; 'bir devlet tarafından başka bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı BM Şartı'na aykırı herhangi bir şekilde silahlı kuvvet kullanılması' olarak tanımlamıştır.

**ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI**

Türk Seferberlik ve Savaş Hali Kanunda ise savaş, '*devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere, devletin maddi ve manevi tüm güç kaynaklarının kullanılmasını gerektiren silahlı mücadele (2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu Md.3)*' şeklinde ifade edilmiştir. Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nda bulunan tanım meşru müdafaa sınırlarını aşan ve saldırı savaşını meşru sayabilecek unsurları içinde barındırmaktadır. Türk hukukunda milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla yapılacak bir savaştan bahsedilirken, BM Şartı'nda bu tür bir sebebe yer verilmemiştir. BM Şartı'na göre, üye devletler şu dört durumda kuvvet kullanımına başvurabilmektedirler.

(a) BM Şartı'nın VII. Bölümü gereği olarak Güvenlik Konseyi'nin uygulayacağı zorlama önlemi olarak,

(b) Üye devletlerin yasal savunma hakları gereğince bir saldırıya uğramaları durumunda (BM Şartı, Md.51),

(c) Bölgesel örgütler ve sözleşmeler kapsamında zorlama önlemi olarak (BM Şartı, Md.51),

(ç) BM Genel Kurulu veya Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda ilgili devletlerin rızasıyla barışı koruma kuvvetinin kullanılması durumunda (BM Şartı, Md.106).

Roma Statüsü'nde, saldırı suçu tanımının yapılması ve Mahkeme'nin yargı yetkisinin hangi durumlarda söz konusu olabileceğinin belirlenmesi Taraf Devletler Meclisi'ne<sup>4</sup> bırakılmıştır. Taraf Devletler Meclisi'nin saldırı suçunu tanımlayarak Statü'ye dâhil etmesi sonunda UCM'nin yargı yetkisi doğacaktır. Taraf Devletler Meclisi tarafından kabul edilecek tanımın, BM Şartı ile uyumlu olması gereklidir (Roma Statüsü, Md.5). Roma Statüsü'nün oluşturulması aşamasında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kabul ettiği Saldırı

---

<sup>4</sup> Taraf Devletler Meclisi'nin, UCM'nin işleyişine yönelik görüş ve tavsiyeleri incelemek, bütçeyi onaylamak gibi görevlerinin yanında; ihtiyaç duyulan gerekli düzenlemeleri yapmak, Mahkeme'nin kadrosundaki boşlukları doldurmak gibi sorumlulukları da bulunmaktadır. Roma Statüsü'nü onaylayan devletlerin Taraf Devletler Meclisi'nde bir oy hakkı bulunmaktadır. Mecliste kararlar oybirliği ile alınamadığında, mutlak veya basit çoğunluk usulü uygulanmaktadır (Roma Statüsü Md.112(7)).

Tanımlı Bildirisi'nin<sup>5</sup> kabul edilmeyerek konunun müteakip döneme bırakılmış olması, saldırı tanımının asgari Birleşmiş Milletler normlarını taşıyacak olmasının yanında kapsamının genişleteceği göstermektedir.

Saldırı suçunun maddi unsuru; saldırı savaşının planlanması, hazırlanması, başlatılması, sürdürülmesi şeklinde ifade edilmektedir (Aslan, 2006, s. 89). Bir devlet yetkilisinin barışa karşı işlenen suçlardan dolayı yargılanması; söz konusu suçun planlanması, hazırlanması, başlatılması, sürdürülmesi fiillerinin varlığının tespiti ile mümkün olacaktır. Saldırı, ruhu itibari ile kişisel bir faaliyetinin ötesinde topyekün kalkışmayı ifade etmektedir. Bu tür suçlarda sorumluluk karar verici liderlerin omuzlarındadır. Bu nedenle savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan farklı olarak, lider pozisyonunda bulunanların dışında kalan devlet görevlilerinin barışa karşı suç işledikleri gerekçesiyle yargılanması mümkün gözükmemektedir (Aral, 2005, s.62).

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, ülkelerin karasuları genişliğini 12 deniz mili olarak kabul etmiştir. Yunanistan, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine dayanarak karasularını esas hattan itibaren 12 deniz miline çıkarma hakkı olduğunu iddia etmektedir. Yunanistan, 12 millik haklarını mahfuz tutmak üzere Ege'de mevcut karasuları genişliğini 6 deniz mil olarak kabul etmektedir. Yunanistan'ın karasuları genişliğini arttıran bir kararı karşısında; Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmak ya da yargı yollarını kullanmak yerine, Ege'de varlık gösterme ve sınırlı kuvvet kullanma yollarını tercih edebilecektir. Yunanistan'ın hak iddia ettiği deniz alanlarındaki Türkiye'nin eylemleri, Yunanistan karasularında gerçekleştirildiği gerekçesiyle UCM'ye taşınabilecektir. Kişisel cezai sorumluluk çerçevesinde Savcının, Türk Liderler hakkında saldırı suçu nedeniyle soruşturma başlatabilecek olması, Yunanistan'ın muhtemel uluslararası kamuoyu yaratma girişimlerine yardımcı olacaktır. Türkiye'nin Statü'ye taraf olmaması durumunda dahi Türkiye ile Yunanistan arasında bulunan egemenliği

---

<sup>5</sup> Roma Diplomatik Konferansı'nda Arap Devletleri 1974 tarihli Saldırının Tanımına İlişkin BM Genel Kurul Bildirisi'nin bir mutabakat metni olması nedeniyle birkaç küçük değişiklikle kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur (Arnold, 2004, s.319).

tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar meselesi de, karasuları sorununa benzer şekilde UCM'nin önüne taşınabilecek diğer konuları oluşturmaktadır (Bayıllıoğlu, 2007, s.97).

Komşu ülkeler ile yapılacak olan sınır anlaşmazlıklarının çatışmaya varması sonucunda dünya kamuoyu önünde haksız duruma düşmemek ve UCM tarafından devlet yöneticilerimizin soruşturmaya tabi olmaması bakımından angajman kuralları dikkatli ve özenle yürürlüğe sokulmalı ve muharip birliklerin silahlı çatışma hukukunun önemi ve doğurabileceği sonuçlar hakkında bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Karargahlarda bulunan adli müşavirlerin harp hareket hukuku açısından eğitilmeleri sağlanmalı ve bu yönde teşvik edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

#### **(5) Devlet Temsilcilerinin Dokunulmazlıklarının Tanınmaması Konusu ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**

Egemenlik kavramı, devletlerin başlıca var olma unsuru olup kişisel iradelere hâkim olan ve devlette düzeni sağlayan iradeyi temsil etmektedir. Egemenlik, devletin ülke dışında temsilini, diğer devletlerle sözleşme yapma yetkisini ve başka bir devlet ya da uluslararası makama tabii olmamayı ifade eden, uluslararası kamu hukukun temel unsurlarından biridir (Yılmaz, 2001, s.59). Geçmişte egemenlik, bir devletin başka bir devletin iznine gerek duymaksızın ülkesindeki kişilere, eşyalara ve olaylara ilişkin serbestçe yetkisini kullanması olarak ifade etmiştir. Kendi sınırları dâhilinde bağımsız hareket etmesini sağlayan hak ve yetkilere sahip olmayan siyasi birimler, devlet olarak kabul edilmemiştir (Aral, 2005, s.66). Uluslararası hukukun ayrılmaz bir parçasını oluşturan insan hakları hukuku, devletlerin egemenlik yetkilerini daha fazla sınırlamış ve hatta zorlanmıştır. İnsan haklarının korunmasına ilişkin antlaşma dışı genel uluslararası hukuk normlarının çoğalması, uluslararası hukukun iradeci temellerinin sarsılmasına neden olmuştur (Göçer, 2002, s.177).

Devlet ve hükümet başkanları olmak üzere, dışişleri bakanlarının ve diplomatik temsilcilerin, bağımsızlık ve dokunulmazlığa sahip olmaları uluslararası bir teamüldür. Resmi sığata sahip kişilerin bir kısım bağımsızlıklara sahip olması, uluslararası hukukta yerleşmiş bir ilke olan

devletlerin egemen eşitliği prensibinin bir sonucudur. Devletlerin egemen eşitliği kavramı, bir devletin başka bir devletin yargı organınca muhakeme edilemeyeceği düşüncesine kaynaklık etmektedir. Resmi sıfatı haiz kişilerin devlet adına yaptıkları eylem ve işlemler, devlet tasarrufu olarak nitelendirilmekte; devlet tasarrufu doktrini ise devlet adına yapılan eylemlerin bireysel cezai sorumluluğu değil de kolektif sorumluluğu gerektirmesi nedeniyle liderlerin yargılanmasına imkân vermemektedir (Bayıllıoğlu, 2006, s.34). Devletin egemen yetkiler kullandığı alanlarda sahip olduğu bağımsızlık, bugün en başta insan hakları hukuku alanında delinmeye başlamıştır. Günümüzde devlet egemenliği, sınırsız yetki ve denetim hakkından; insan hakları, vatandaşların hukuk önünde eşitliği, insanların hak ve ödevlerden eşit bir biçimde yararlanması gibi konularda, sınırlanabilen bir kavrama dönüşmüştür (Aydınlı ve Ayhan, 2004, s.68).

Roma Statüsü hiçbir ayrıma dayanmaksızın yargılamanın bütün kişilere eşit uygulanacağını hüküm altına almıştır. Statü devlet ve hükümet başkanlığının, hükümet ve parlamento üyeliğinin, seçilmiş bir temsilcinin veya bir hükümet görevinin hiçbir kimseyi Statü kapsamı suçların yargılanmasından kurtarmayacağını (Aslan, 2007, s. 253) ve bu hususların herhangi bir ceza indirim nedeni olarak kabul edilmeyeceği açıkça belirtilmiştir. Bir kişiye verilmiş ulusal veya uluslararası dokunulmazlık ve özel yargılama usulleri UCM'nin yargı yetkisini kullanmasına engel olmayacaktır.

UCM taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez ifadesi 2004 yılında yapılan değişiklik ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yerini almıştır. Söz konusu madde suçluların iadesi hususunda kişi, yer veya zaman kısıtlaması getirmiyor ise de Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'nın sorumsuzluğunu düzenleyen maddesi; '*Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır*' (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Md.115) ifadesine yer vermektedir. Bahse konu madde çerçevesinde Cumhurbaşkanı'nın UCM'nde yargılanması TBMM'nin çoğunluğunun oyunu gerektirmektedir.

TBMM'nin faaliyetlerine ara verdiği dönemde, ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni kullanılmasına karar verebilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Md.92). Cumhurbaşkanı savaş kararı alabilmesinin yanında sahip olduğu geniş yürütme yetkisi ile doğrudan ya da dolaylı birçok uluslararası suçun faili olabilecektir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda mevcut Cumhurbaşkanı'nın yargılanmasına ilişkin hükümler, Roma Statüsü'nün yarattığı düzen ile uyumlu değildir. UCM, devlet liderleri için öngörülen yasal sınırlılıkları kendisi için bir bağlayıcılığının olmayacağını ifade etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 83. Maddesinde yer alan yasama dokunulmazlığını açıklayan *'Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutuklanamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır.'* ifadesi Mahkemenin yargı yetkisini kısıtlayabilecek diğer bir Anayasa hükmüdür.

Roma Statüsü doğrultusunda, Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'nın sorumsuzluğunu ve yasama dokunulmazlığını düzenleyen maddelerine, üst düzey lider pozisyonunda (Aslan, 2007, s. 243) bulunan kişilerin, Roma Statüsü'nde bulunan suçlardan dolayı hiçbir bağışıklık yada yasal sınırlılıktan yararlanamayacağı ifadesinin eklenmesini sorunun çözümü için yeterli olacağı değerlendirilmektedir.

### 3. Sonuç

UCM'ne ilişkin tartışma konuları incelendiğinde Statü taraftarlarının, tereddütleri olan kesimin sorularına cevap oluşturabilecek kesin cevaplar veremedikleri veya veremedikleri gözlenmektedir. Kesimler arasındaki bu paradigma farkı ve eş ölçüye vurulamazlık, tartışmanın insan hakları ve reel politik gibi iki farklı düzlemde ele alınıyor olunmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar evrensel hukuk kuralları, adaletin sağlanması bakımından etkisini

giderek daha fazla hissettirse de, Machiavelist devlet yönetimi anlayışı hala vazgeçilmezdir. Dolayısıyla Roma Statüsü'nün kabulü hukuki olmaktan çok politik bir karar olacaktır. Alınacak kararın oluşması, Statü'nün kabulünün doğurabileceği olumsuz sonuçların öngörülebilir ve önlenbilir olması ile mümkündür.

Yeterli hukuki düzenleme ve alt yapı hazırlığı yapılmadan kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisi Türkiye'ye önemli dersler vermiştir. Türkiye'ye ilişkin yargılamalar, AIHM'nin kendini geliştirdiği ve içtihatlar yarattığı bir etüt alanını oluşturmuştur. Benzer şekilde UCM'ne, Türk vatandaşlarına karşı açtığı davalar ile kendi hukuk sistemini oluşturması şansı verilmemeli, yürütme organı tarafından Statü'nün kabul edilmesi halinde detaylı düzenlemelere gidilmelidir. Bununla beraber Türkiye'nin sahip olduğu karmaşık problemler ve çevre ülkeler ile mevcut sorunları, sadece yerine getirilecek mevzuat düzenlemeleri ile sonuca kavuşturulabilecek nitelikte değildir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi tamamlayıcı niteliktedir ve ulusal organların uluslararası suçları soruşturmada göstereceği hukuka uygun yargılamalar, büyük ölçüde UCM'nin yetkisinden kaygılanılmasını engelleyecektir. Türkiye'de, UCM ile paralel yapı ve usule sahip geniş yetkili bir Uluslararası Suçlar Ceza Mahkemesi'nin kurulması (Yenisey, 2007, s. 278), uluslararası suçların Türk ve Askeri Ceza Kanunları dışında ayrı bir metinde ele alınması uygun olacaktır. İç hukukta yerine getirilecek tam bağımsız bir ceza muhakemesi, etkin bir ceza kovuşturması yapılmadığı gerekçesiyle UCM'nin yürüteceği bir soruşturmanın önüne geçecektir.

Kıbrıs, Ege ve terör sorunlarının devam ettiği süreçte, Türkiye'nin Roma Statüsü'ne taraf olması mümkün gözükmemektedir. Türkiye'nin, Statü'ye taraf olmama nedenlerinin kamuoyuna iyi bir şekilde anlatılması önem taşımaktadır. Türkiye'nin kendisini ifadesi açısından atacağı adımlardan biri ise, Roma Statüsü'nde mevcut suçları iç hukukunun bir parçası haline getirmesidir. Bu tür bir düzenleme, Türkiye'nin söz konusu suçlar konusunda, en az Roma Statüsü'ne taraf diğer ülkeler kadar hassas olduğunu göstermesi bakımından değer taşıyacaktır. İç hukukta yapılacak uyum çalışmaları, şartların oluşması



*ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI*

halinde Statü'ye taraf olacak Türkiye'nin rahat bir geçiş dönemi yaşamasına yardımcı olacaktır. Türkiye'nin UCM ve UCM'ne destek sağlayan örgütler ile ilişkilerini üst seviyede tutması, Roma Statüsü'ne taraf olmasa dahi Mahkeme ile işbirliği yürütmesi uluslararası toplum tarafından olumlu karşılanacaktır.

**ROMA STATÜSÜ'NÜN KABULÜ SÜRECİNDE  
TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞABİLECEĞİ MUHTEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI**

**KAYNAKÇA:**

1. ARAL, B. (2005, Şubat-Nisan). Egemenlik ve İnsan Hakları Açısından Küreselleşme ve Uluslararası Hukuk. *Akademik Araştırmalar Dergisi* (24), s.57-78
2. Arnold, R. (2004). *The ICC As A New Instrument For Repressing Terrorism*. Ardsley, N.Y.: Transnational Publishers.
3. ASLAN, M. Y. (2006). *Teoride ve Uygulama Savaş Suçları*. Ankara: Bilge Yayınevi.
4. ASLAN, M. Y. (2007, Kasım-Aralık). Uluslararası Ceza Divanı ve Kişisel Ceza Sorumluluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (73), s. 239-255.
5. AYDINLI, H. İ. ve AYHAN, V. (2004). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (1), s.67-84.
6. AZARKAN,E.(2003). *Nuremberg'ten La Haye'ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri*, Kırklareli:Beta Yayınevi.
7. BAYILLOĞLU, U. (2007). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye. *AÜHFD* (1), s. 51-121.
8. BROOMHALL, B. (2004). *International Justice and The International Criminal Court: Between Sovereignty and the rule of Law*. Oxford: Oxford University Pres.
9. BOS A. , Herman von Hebel, J. G. Lammers, Jolien Schukking.(1999). *Reflections on the International Criminal Court La Haye*: Cambridge University.
10. GRAY, C. (2004). *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Pres.
11. KKTC Nüfus Sayımı Sonuçları. (14 Şubat 2007). 16 Ekim 2008 tarihinde Bilgi Portalı: [http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2007/Subat/14/Haber\\_208742.aspx](http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2007/Subat/14/Haber_208742.aspx) adresinden alındı.
12. KÖPRÜLÜ, T. (2005). Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde Uluslararası İşbirliği ve Adli Yardımlaşma, *Uluslararası Hukuk ve Politika* (3), s. 57-76.
13. OCAMPO, L. M. (9 Şubat 2006). Communication concerning the situation in Iraq. 16 Ocak 2009 tarihinde Bilgi Portalı: [http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/04D143C8-9FB-466C-AB77-4CDB2FDEBEF7/43682/OTP\\_letter\\_to\\_senders\\_re\\_Iraq\\_9\\_February\\_2006.pdf](http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/04D143C8-9FB-466C-AB77-4CDB2FDEBEF7/43682/OTP_letter_to_senders_re_Iraq_9_February_2006.pdf) adresinden alındı.
14. ODMAN, T. (1996, Nisan). Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı. *AÜHFD* (1), s. 133.
15. ÖNOK, M. (2003). *Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
16. YAMANER M. B. (2007). *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*. İstanbul: Arıkan.
17. YENİSEY, F. (2007). *Uluslararası Ceza Divanı*. İstanbul: Arıkan Yayınevi.

**Hukuki Mevzuat:**

1. 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu, 1930.
2. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 2004.
3. Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1948.
4. Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol II, 1977.
5. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 1998.
6. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.